Ursulinski samostan Varaždin
UČITELJSKA KNJIŽNICA
Broj III/5(473)

PRAVOPISNO UPUTSTVO

ZA SVE OSNOVNE, SREDNJE I STRUČNE ŠKOLE

KRALJEVINE S. H. S.

S KRATKIM TUMAČENJEM I OBJAŠNJENJEM

CIJENA 5 DINARA

ZAGREB 1929.

KNJIŽNICA URŠULINSKOG SAMOSTANA • VARAŽDIN •

UVOD.

U ovoj je knjižici priopćeno Pravopisno uputstvo kako ga je dana 21 augusta 1929 izdalo Ministarstvo prosvete, a koje se ima uvesti u sve naše škole od početka školske godine 1929/30. Tekst toga uputstva donesen je u originalu — zato u ekavštini — i štampan je ovdje jednakim pismenima. Sve što je štampano sitnim razmaknutim pismom (Napomene) dodano je kao tumač i objašnjenje za bolje razumijevanje. Uputstvo ne obuhvata svih pravopisnih pravila našega jezika, već su u njemu nabrojeni samo oni slučajevi u kojima su dosada postojale razlike i kolebanja u pisanju. U svim drugim slučajevima ostaje uobičajeni i utvrđeni način pisanja na snazi.

Prof. dr. F. NIKOLIĆ.

MeteLwinDigitalLIBRARY

MINISTARSTVO PROSVETE
KRALJEVINE SRBA, HRVATA I SLOVENACA
OPŠTE ODELENJE
PBr. 15142
21 AUGUSTA 1929 GOD.
U BEOGRADU.

PRAVOPISNO UPUTSTVO

ZA SVE OSNOVNE, SREDNJE I STRUČNE ŠKOLE KRALJEVINE S. H. S.

U svima se školama naše zemlje upotrebljava jedan pravopis, zasnovan na velikoj jezičkoj i pravopisnoj reformi Vuka Karadžića. Ali i pored toga što se taj pravopis drži istih osnovnih principa, ipak su se u različnim krajevima naše zemlje razvile nejednakosti u njemu koje sprečavaju da se nastava u njima potpuno izjednači. S druge strane, često i sami nastavnici ne znaju koji je pravopisni način bolji i koji treba upotrebljavati.

U interesu ujednačenja nastave, što pravilnijeg ocenjivanja učenika i što bolje pismenosti u našoj školi, ovde su pobrojana kolebanja dosadašnjeg pravopisa i pokazano je: čega se valja ubuduće pridržavati u tim slučajevima. U retkim slučajevima dopuštena su dva načina. Nastavnici će nastojati da se u tim slučajevima u jednoj školi ili kod istih učenika upotrebljava samo jedan od dopuštenih načina.

Način pisanja iznesen u ovom pravilniku mora se primeniti i u svima novim izdanjima školskih knjiga. Nijedan udžbenik, bilo da pretstavlja novo izdanje ranije izdate knjige, bilo da se sada prvi put izdaje, ne može biti odobren za školsku knjigu, ako nije izrađen po ovim pravilima.

Ono što nije obuhvaćeno ovim pravilnikom ili je i dosada bilo ujednačeno ili po suštini svojoj ne ulazi u uputstva ove vrste. Razume se po sebi da će nastava naše škole biti tek onda potpuno ujednačena kada i njena terminologija bude ista; ovde se ta strana ujednačenja školske nastave ne dodiruje.

Ovaj način pisanja ima se uvesti u sve naše škole, kako osnovne tako i srednje i stručne, od početka nove školske godine 1929-30.

Beograd, 15 juna 1929.

Ministar prosvete
BOŽ. Ž. MAKSIMOVIĆ s. r.

PRVI ODELJAK.

I AZBUKA.

1. U srpskohrvatskom književnom jeziku obe su azbuke, ćirilica i latinica, ravnopravne. Latinica će se upotrebljavati onako kako se i dosada po školama u zapadnijim krajevima našeg naroda upotrebljavala; a ćirilica onako kako ju je Vuk uredio.

2. Za obeležavanje samoglasničkog »r« ispred ili iza samoglasnika — može se upotrebiti apostrof: **umr'o, tr'o, prostr'o, gr'oce, sur'žica;** ispred suglasnika ili između suglasnika samoglasničko se »r« ne obeležava nikakvim naročitim znakom: **rđa, vrh.**

3. Razlika je između ćirilice i latinice i u tome što se u latinici za tri zvuka koji se u ćirilici označuju svaki po jednim znakom, za **љ, њ** i **џ**, upotrebljavaju po dva znaka: za **љ — lj**, za **њ — nj, za џ — dž.** Glas **ђ** ima u latinici znak **đ.**

NAPOMENA. U tome dijelu nema nikakove razlike između dosada uobičajenoga načina pisanja i novoga. Vokalno »r« ispred i iza samoglasnika pisalo se i dosada i s apostrofom (iako rjeđe) i bez njega, a takovo je pisanje dopušteno i sada u točki 2 ovoga Uputstva.

II PISANJE VELIKIH I MALIH SLOVA.

4. **Imena lica, naroda i imena uopšte pišu se velikim početnim slovima: Sima Milutinović, Petar Petrović-Njegoš, Hajduk-Veljko, Kraljević Marko, Jovan Đak.**

Kada se uz ime navodi i zanimanje, titula i sl., onda se ti nazivi, ako ne ulaze u ime, pišu malim slovom: **Smail-aga, kralj Milutin** i sl.

5. Velikim se slovom pišu i imena: **bogova, zvezda i životinja** (kad ih imaju).

»**Bog**« u značenju hrišćanskog boga piše se velikim slovom; a kao zajedničko ime — malim (na pr.: **U različnim religijama različni su i bogovi).**

6. Prisvojni[1]) pridevi na »ov«, »ljev« i »in« od reči koje se pišu velikim početnim slovom — takođe se pišu velikim početnim slovom: **Miroslavljevo jevanđelje, Kočina krajina, Markova sablja.**

7. **Geografska imena, bilo od jednog dela bilo od više delova, pišu se velikim početnim slovom svih samostalnih ili polusamostalnih delova svojih.**

Pridevi od takvih imena pišu se malim početnim slovom.

[1]) posvojni

MetelWinDigital LIBRARY

Balkansko Poluostrvo, Šar-Planina, šarplaninski, Beograd, beogradski, Dugo Selo, dugoselski.

8. Razdvojeno pisanje zasebnih delova ovih imena zavisi od toga: da li se njihovi sastavni delovi osećaju kao zasebne reči i oblici ili ne osećaju. Kada jedan deo ima svoj samostalni oblik (akcenat), ali u promeni[1]) ostaje nepromenljiv, on se sa drugim delom vezuje crticom (**Dugo Selo: u Dugom Selu; Šar-Planina: na Šar-Planini**).

9. Iako se nazivi naroda i stanovnika gradova, oblasti i sl. pišu velikim početnim slovom, pridevi od njih izvedeni pišu se uvek malim: **Srbin — srpski, Sremac — sremački, Zagrepčanin — zagrebački** i sl.

10. **Samo početnim velikim slovom pišu se svi nazivi ustanova, ulica, knjiga, listova, praznika.**

Gorski vijenac, Srpska kraljevska akademija, Nova godina i sl.

11. U nazivima u kojima pojedine reči mogu menjati mesto, samo se prva reč piše početnim velikim slovom.

Takovska ulica ili **Ulica takovska, Vračarski srez** ili **Srez vračarski, Beogradska opština,** ili **Opština beogradska** i sl.

Kada se od ovih naziva mogu graditi pridevi, oni se pišu malim slovom: **Božić — božićni** i sl.

12. Kada se nazivi skraćuju u jednu reč, onda se ta reč piše početnim velikim slovom: **Opština** mesto **Opština beogradska, Akademija** mesto **Srpska kraljevska akademija.**

13. Sve druge kategorije naziva i reči pišu se malim početnim slovom, kako idejnih i drugih pokreta, ratova, tako apstraktnih ili zbirnih imenica koje znače narod; nazivi koji potiču od zajedničke veroispovesti, zajedničkih kulturnih, verskih i političkih obeležja itd.; nazivi godišnjih vremena, meseca, dana i nedelja itd.; **istočno pitanje, slovenstvo, srpstvo, srbadija, francuska revolucija, hrišćanin, franjevci** i sl.; **leto, mart, ponedeljak** itd.

14. Reči iz počasti upotrebljene u neposrednom obraćanju pišu se velikim početnim slovima: **Vi, Vaš, Gospodine, Kralju, Gospodine Ministre;** tako isto i pri upotrebi titula: **Njegovo Veličanstvo. Nj. Svetost.**

15. Kada se ove titule skraćeno navode, i tada se pišu velikim slovima. Na pr. **Nj. V. Kralj** ili samo **Kralj** u tome smislu; **Patrijarh** u smislu **Nj. Sv. Patrijarh, Sveti Otac Papa** ili **Papa.**

NAPOMENA. Kod pisanja dvočlanih geografskih imena vrijedilo je kod nas pravilo da se drugi dio, ako je u svom pravom značenju, piše malim početnim slovom, a samo u prenesenom značenju pisao se velikim početnim slovom (isp. Dugo selo, ali Crna Gora). Točka 7 Uputstva traži da se kod takovih imena oba dijela pišu velikim početnim slovom. U svim ostalim slučajevima ostaje dosadašnji način pisanja na snazi. (Vidi Boranić, Pravopis 1923² str. 36—43). Neispravno je prema tome i pisanje riječi

[1]) deklinaciji

Rat, Sloboda, Ljubav, Ljepota, Nauka, Umjetnost i dr. velikim početnim slovom, kako su u posljednje vrijeme uveli neki pisci.

III PODELA REČI NA SLOGOVE.

16. Samoglasnik se vezuje sa suglasnikom koji mu prethodi, ako ga ima, u jedan slog, inače sam samoglasnik čini slog; u početku reči suglasnik ili suglasnička grupa sa potonjim samoglasnikom čini slog; na kraju reči svi se suglasnici dodaju slogu sa samoglasnikom ili samo samoglasniku koji je pred njima.

Mo-ti-ka
stra-ža-ra
vla-da-o-ca
i-no-ko-san
vlast
mi-lost
o-si-on

17. Grupa od dva suglasnika u sredini reči čini slog sa samoglasnikom koji je iza nje u ova dva slučaja:

a) Kada je prvi suglasnik **s, š, z, ž,** a drugi ma koji suglasnik našeg jezika:

la-sta-vi-ca
po-ve-smo
la-ska-ti
ple-sniv
ka-zni-ti
iz-da-šno
bra-šno

18. b) Kada je drugi suglasnik **l, lj, r, v, j,** a prvi ma koji od ostalih suglasnika (t. j. kada na prvom mestu nije jedan od pomenutih suglasnika: **l, lj, r, v, j**):

sve-tlost
pa-žljiv
sma-tra-ti
sva-ka-kvo
ka-kvo-ća
o-ru-žje
mi-šji; ali:
hal-va
mar-va
bor-je
or-la
slav-lje
haj-var

19. Od ovoga se pravila izuzimaju reči u kojima je iza suglasnika **v** i **r** slog **je** od »jata«: u njima **vje** i **rje** čini jedan slog. Na pr. **ko-rjen-čić, go-rje-ti, po-vje-smo** i sl. (isp. u istočnom govoru: **ko-ren-čić, go-re-ti, po-ve-smo** i sl.).

MeteLwin Digital LIBRARY

20. v) Svi se ostali suglasnici u grupama od dva suglasnika u sredini reči razdvajaju, tako da prvi pripada slogu pred njim, drugi slogu za njim:

prav-da
kaj-si-ja
lep-ši
pred-nji
voć-ka
lak-ši
dig-nu-ti
vik-nu-ti

21. Kada je u grupama suglasnika u sredini reči više od dva suglasnika, postupiće se po pravilima **b** i **v**, polazeći **od poslednjeg** suglasnika: **crp-sti** (**s** i **t** idu zajedno, a **p** i **s** se razdvajaju); **rot-kva** (**k** i **v** idu zajedno, a **t** i **k** se razdvajaju); **je-zgro-vit** (**r** i **g** idu zajedno, **g** i **z** idu takođe zajedno, dakle, sva tri suglasnika idu zajedno) i sl.

22. Kada su reči od više delova, delovi u početku reči **koji se osećaju** kao **zasebne reči** ili kao **delovi reči sa zasebnim značenjem** — odvajaju se bez obzira na gornja pravila:

naj-od-luč-ni-ji
is-te-ra-ti
od-u-la-ri-ti

23. U slučajevima kada se suglasnik početnoga dela reči gubi, onda se reči dele po opštim pravilima:

i-si-sa-ti
i-še-ta-ti i sl.

24. Kada se početni deo reči ne oseća više kao deo sa zasebnim značenjem, on ne potpada pod pravilo u t. 22, već se reči sa takvim početnim delovima dele na slogove po opštim pravilima: **o-te-ti** (»ot« se ne oseća više kao predmetak[1]); **u-ze-ti** (ovde se »uz« ne oseća kao predmetak); **o-ti-ći; ra-zum;** (a ne **raz-um**) itd.

NAPOMENA. Prema pravilima iznesenim u t. 16—24 ostaje praktično pravilo za rastavljanje skupova suglasnika koje veli: dva ili tri su glasnika pripadaju drugome slogu, ako se sa samoglasnikom iza sebe mogu lako izgovoriti, na snazi. [Laki su za izgovor redovno oni skupovi suglasnika kojima se počinju riječi (u književnom govoru i u narječjima)] (isp. Boranić o. c. str. 73—75). Izuzeci od toga pravila točno su označeni u spomenutim točkama.

IV ODVOJENO I SASTAVLJENO PISANJE REČI.

25. Principi odvojenog i sastavljenog pisanja reči u našoj su pravopisnoj književnosti utvrđeni. Zajedno ili sastavljeno pišu se

[1]) prijedlog.

oni delovi složene reči koji u složenici gube svoje samostalno značenje ili kojih se oblik izvan složenice izgubio: **sutra, onomadne, ubuduće, zaista** itd. Ovde će biti napomenute samo neke pojedinosti.

26. Svezu[1]) **eda** treba pisati kao jednu reč.

27. Iako se upitno **li** piše odvojeno od reči uz koje stoji (**da li, pisa li** i sl.), u **negoli, kamoli** treba ga pisati sastavljeno, jer se u njima izgubilo značenje upitne rečce.

28. Odrečno[2]) **hoću** treba pisati kao jednu reč, dakle **neću, nećeš, neće** itd. isto onako kao što se piše odrečno **jesam** i **imam; nisam, nemam.**

29. Svezu **iako** = **premda** treba razlikovati načinom pisanja od dve zasebne sveze **i ako;** na pr.: **Iako je život težak, i najnesrećniji želi da ga produži;** ali: **I ako ne bude ružno vreme, izaći ćemo u polje.**

30. **God** ima dva značenja i dvojaku upotrebu: »distributivno« značenje, sa odvojenim pisanjem **god** (koje ima tada i svoj zasebni akcenat): **Ko god zna, neka kaže,** i »neodređeno« značenje sa sastavljenim pisanjem sa rečju kojoj daje takvo značenje: **kadgod, kogod** i sl. (tada **god** nema zasebnog akcenta: **Ako kogod zna, neka reče).**

31. Kada se u složenim rečima jednim delom određuje drugi, tada se oba dela pišu zajedno: **severoistočni, srpskopravoslavni, južnoslovenski, mrkožuti, mnogopoštovani.**

Ovde treba staviti i pridev **hrvatskosrpski** ili **srpskohrvatski.**

32. Kada u složenim rečima sastavni delovi znače zasebne predmete, između njih se stavlja crtica: **srpsko-turski rat; Francusko-srpski rečnik; crno-žuta zastava** (sa naporednim bojama crnom i žutom); **Moravsko-vardarska dolina** i sl.

33. Priloško **po** čuva svoje zasebno pisanje samo onda kada čuva svoje zasebno, distributivno značenje, na pr. **po koji put, po deset puta itd.** Ali kada je značenje u vezi izgubljeno, pa je dobiveno značenje kojim se samo ili pojačava ili ograničava značenje reči kojima se to **po** dodaje, onda se piše sastavljeno sa dotičnom rečju: **poneki — neki, pokašto — kašto, poveliki** (prilično veliki), **ponajbolje** i sl.

34. Ima celih izraza koji su postali složenice; tada ih treba pisati kao jednu reč. Na pr.: **uostalom, uglavnom, pogotovu, uopšte, bogzna kakav, pošto poto, kadikad, budzašto, naposletku, otprilike** i t. d.

35. Ali kada se sastavni delovi izraza osećaju još kao zasebne reči, oni se tako i pišu, i pored toga što izraz počinje dobijati zna-

---

[1]) veznik;

[2]) zanijekano.

METELWIN Digital LIBRARY

čenje jedne reči: **čiji mu drago, na žalost, na primer, bez sumnje, u susret, od prilike do prilike** i sl.

36. Tako isto u skamenjenim izrazima koji znače jednu reč, delovi se ne odvajaju čim se ne osećaju kao zasebne reči: **očenaš, Sokobanja, Banja-luka** (2 p. jd. **Banjaluke**; ali se može pisati i **Banja Luka**; tada ima u 2 p. **Banje Luke** itd.).

37. Kada uz **podne** stoji predlog, on se piše odvojeno: **oko podne, u podne, pre podne, posle podne.** To biva i u onim slučajevima kada počinju dobijati takvi izrazi imeničko značenje: **celo pre podne, svako po podne.**

NAPOMENA. Prema t. 28 ima se pisati: neću, nećeš, neće, nećemo, nećete, neće, a ne rastavljeno. Isto tako treba dopusni veznik iako (= premda) pisati zajedno (isp. t. 29). Obrnuto od dosadašnjega načina pisanja imadu se riječi: do podne i po podne pisati rastavljeno i onda kada one imadu imeničko značenje: radio sam čitavo prije podne (do podne); spavao sam čitavo poslije podne (po podne) (isp. t. 37 i Boranić § 238a).

DRUGI ODELJAK.

V O SAMOGLASNICIMA.

38. Treba paziti na pravilno pisanje **e** i **i** kod glagola na **eti** i na **iti.**

39. U nekim imenicama **l** u nastavku **lac** (**žetelac, nevaljalac** i dr.), kada se nepostojano **a** gubi, daje **o: žeteoca, žeteocu** (2 p. mn. **žetelaca**, 1 p. jd. **žetelac**); u drugim se rečima **l** zadržava uvek: **nevaljalac, nevaljalca, nevaljalcu** i sl.; ali nikako ne idu u književni jezik oblici **žeteoc, žeteoca** u 2 p. mn. i sl., ma da se u govoru mnogo upotrebljavaju.

40. Kada se **l** kod prideva ispred **n** ne pretvara u **o**, onda ono ostaje nepretvoreno u celoj promeni: **stalan, stalni, stalno, stalni** i sl.; kada se pretvara u **o**, onda ostaje u njima **o** u celoj promeni: **misaona, misaon, misaoni; smeona, smeon** i sl.; **osiona, osion, osioni** i sl.

41. U drugim rečima gde nije ovako, naročito će se napomenuti (**seoski** i **selski** itd.) u pregledima pravopisne građe.

NAPOMENA. Točka 38—41 tiču se pretvaranja glasa »l« na svršetku riječi i uopće na svršetku sloga u »o«. No i pored toga pravila ta se promjena ne zbiva redovno pa ima riječi u kojima l ostaje nepromijenjeno. Evo nekoliko takovih riječi: apostolski, bakalnica, bakalski, balčak, bivolski, bokal, bolta, Dalmacija, đavolstvo, kalfa, malko, načelnik, nevaljalština, ohol, okolni, prelca (od prelac), stakalce, stolnjak, tkalca (od tkalac), zahvalna, žalca (od žalac), žalba i dr.

Riječi koje se govore i sa l i sa o (t. 41) ima mnogo. Evo nekoliko: anđel — anđeo; bolnik — bonik; krvopilca — krvopioca (od krvopilac); stradalca — stradaoca; tobolca — toboca (od tobolac); vlastelinski — vlasteoski; vlastelstvo — vlasteostvo. Riječ palac ima u genitivu palca, kad znači prst, a paoca, kad znači spicu u točku (isp. Maretić: Gramatika i stilistika § 80a i b).

VI KNJIŽEVNI IZGOVORI.

42. U književnom se jeziku dopuštaju dva izgovora: istočni, u kojem se stari glas »ѣ« zamenjuje zvukom **e**, i južni, u kojem se »ѣ« u dugim slogovima zamenjuje glasovnom grupom **ije**, a u kratkim — glasovnom grupom **je**.

43. Otstupanja u **istočnom** izgovoru od pomenute zamene »ѣ« zvukom **e** dopuštaju se u ovim slučajevima:

a) **nisam, nisi, nije** itd.

b) u komparativima kao **stariji**;

v) u imperfektu kao **pletijah**; ali tamo gde je u osnovi »ѣ« — ostaje **e: smejah, smejah se, umejah** i dr.; takvo je i **bejah.**

g) u drugim oblicima u kojima južni izgovor ima i **ih** i **ijeh, tih** i **tijeh** i sl., istočni ima **i (tih, dobrih).**

44. Za južni izgovor vrede ova ograničenja:

a) u 2 p. mn. **je** se ne dulji u **ije,** već ostaje kao **je** (»je« dugo): **mjësto, mjêsta** i sl.

b) od dva mogućna nastavka u južnom izgovoru kod zamenica i prideva: **ijeh** i **ih, ijem** i **im, ijema** i **ima** — treba upotrebljavati samo oblike sa **i: ih, im, ima, dobrih, dobrima** i sl.

c) u oblicima gde se **je** dulji ispred suglasničke grupe u kojoj je prvi suglasnik **m, n, nj, l, lj, r** i **v** »ѣ« se ne pretvara u **ije,** već ostaje kao **jê** (»je« dugo):

prìdjevak — prìdjêvka;
vȉdjeti — vȉdjêvši;
kòljeno — kòljênce;

g) u hipokorističkim se oblicima[1]) **je** dulji takođe u **je,** a ne u **ije: djèvojka: djéva;**

djȅd — djédo;
djȅver — djéša; zatim i u ovim rečima:
vjéštac (prema **vjȅštica**), **zamjérati** (prema **zàmjeriti**).

45. Kada se **je** od kratkoga »ѣ« nahodi iza sugl. **r,** onda se **i** gubi:

nàprijed: nàpredak;
brijeg: brȅgovi;
prijek: prȅči;

[1]) riječi koje se govore od mila.

MetelwinDigital LIBRARY

ali u **riečnik, riečit, riečica, riečina, riešavanje, riedi,** i kod višesloženih glagola u osnovi[1]) — ostaje **je** (kao **gorjeti, starjeti** i sl.).

46. Kad se kratko »ѣ« nahodi ispred **o** ili **j**, ono prelazi u **i: cio grijati** i sl.; ali ipak ima: **jeo** i **io; vrio** (glagol) **i vreo** (pridev).

47. Glasovna grupa **je** od kratkoga »ѣ« kada se nađe iza **t** ili **d** — ne spaja se sa tim glasovima u **ć** i **đ,** već ostaje neizmenjena **(tjerati, djevojka).**

48. Kada se **je** od »jata« nahodi iza **l** i **n,** ono se spaja sa tim glasovima obrazujući umekšane zvuke **lj** i **nj,** iako se **lj** i **nj** u latinici piše sa dva znaka: **ljepota, njegovati** i sl.

49. Mesna imena i lična prezimena u kojima je bilo »ѣ« pišu se onako kako se izgovaraju u kraju u kojem su ponikla: **Beograd, Pljevlja, Split** itd.; ali ipak treba pisati: **Rijeka, Osijek.**

NAPOMENA. T. 44 b zabacuje duge oblike u deklinaciji zamjenica i pridjeva i traži samo kraće oblike. Prema tome ne valja npr.: da idemo putem zemaljskijem i nebeskijem, već treba reći: da idemo putem zemaljskim i nebeskim. Tako isto mjesto oblika: našijem, domaćijem, velikijeh, treba reći: našim, domaćim, velikih itd. Te su duge oblike upotrebljavali i Vuk i Daničić bez stalnoga pravila pomiješano s kraćim oblicima. U djelima novijih pisaca tih je oblika bilo vrlo malo, iako se oni još u nekim krajevima govore.

VII PISANJE GLASA »J«

50. U rečima izvedenim od reči sa glasovnom grupom **-ij-** u osnovi — **j** se ne piše kada se u izvedenoj reči **-ij-** nalazi pred suglasnikom: **ubijati, ubica, ubistvo** i sl.; **Šumadija — Šumadinac, Ilija — ilinski** i sl.; samo kada je reč izvedena pridevskim nastavkom — **ski,** dopuštaju se, prema utvrđenom običaju, dva načina: bez suglasnika **j** i sa tim suglasnikom. Dakle: **šumadiski = šumadijski, teoriski = teorijski** i sl.; o nast. **ijte** i sl. v. t. 53 b.

51. **J** se čuva u grupi **ij** kada se nahodi pred samoglasnikom; kada se **ij** nahodi ispred **i** može se **iji** pisati i kao **i: testija — testijica** i **testica, Ilija — Ilijić** i **Ilić; terzija — Terzijić** i **Terzić.**

52. Kada se u reči nahodi u osnovi »j«, ono se čuva i u izvedenoj reči pred samoglasnikom ili u promeni: **Radoje: Radojicu; izdaja: izdajica; sjaj: sjajiti, otsjajivati; kalaj: kalajisati,** a prema ovome i: **ograjisati, saplajisati, Marija: Marijom, Italija: Italiji** i sl.

53. **J** na kraju reči prema utvrđenom običaju, u grupi glasovnoj **ij** piše se u ovim slučajevima:

a) u tuđim rečima: **genij, kriterij** i sl.;

b) u zap. načinu od jednosložnih glagola sa **i** u osnovi: **bij, pij, mij,** i sl.; odavde se **ij** prenosi i u množinu: **pijmo, bijte** itd.

---

[1]) glagoli III 1.

54. Kada se samoglasnici **a, o, u, e** nahode u našim ili stranim rečima ispred **i**, a ne potpadaju pod pravila iznesena u t. 52, onda se među tim vokalima i samoglasnikom **i** ne piše **j**: **tain, daire, naime, zainatiti** se i sl. Ali kada je na prvom mestu samoglasnik **i**, a iza njega su drugi samoglasnici, tada vrede druga pravila. Ušlo je u običaj da se **j** tada piše sem kada je iza vokala **i** samoglasnik **o**, dakle: **ija, ije, iju,** ali **io: specijalni, talijanski** i sl.; ali **iole, nosio, vodio** i sl. U oblicima kao **Marijom, Italijo, Italijom** čuvanje **j** ide po t. 52.

55. Prisvojni pridevi na **ji** kako se izgovaraju tako se i pišu: **ji** i **iji**.

Na pr.: **Božji = Božiji; vrapčji, vrapčja, vrapčje = vrapčiji, vrapčija, vrapčije** i sl.

56. Prisvojne zamenice imaju jedino oblike na **iji, ija** i sl.: **čiji, svačiji, čija, svačija** i sl.

57. U stranim rečima, koje se počinju sa **e**, dodaje se **j** ispred **e** samo onda kada je ono prema izgovoru opravdano: **Jerina, jeres, Jelena, Jevrejin** itd.; ali kada su reči pozajmljene u skorašnje vreme i kada se, prema izgovoru, upotreba suglasnika **j** koleba, ono se ne piše. Dakle: **Evropa, espap, ekser** i sl. Sve ovakve slučajeve treba označiti u pregledima pravopisne građe.

NAPOMENA. Što se govori u točki 50 o pisanju glasa »i« mjesto grupe —ij, osniva se na čistoj fonetici, jer se taj i u riječima: ubica, ubistvo i sl. ne izgovara. Vuk je te riječi pisao sa j i bez njega (Šumadinac i Šumadijnac; ubistvo i ubijstvo (ovaj drugi način po svoj prilici zato da se jasnije vidi njihovo postanje. Isp. Maretić § 77 c). Umetavanje glasa »j« između i—a, i—e, i e—a (na kraju) u t. 54 tiče se uglavnom stranih riječi: kavijar, dijamant, gladijator, studija, tantijema, ideja.

Među strane riječi o kojima se govori u t. 57 da im je kod nas dodano na početku j možemo još spomenuti: jevanđelje, jaspra, jastog, jevtin, Jevrosima, Jedupak itd. (isp. i Maretić § 76a).

VIII PISANJE »Ć« I »Č«, »Đ« I »DŽ«

58. U književnom se jeziku moraju pravilno upotrebljavati glasovi **ć** i **č**, **đ** i **dž**. Međutim u našem se narodu u različitim krajevima ti glasovi nepravilno izgovaraju: ili se **ć** i **č** izgovara kao **č** ili se oba glasa izgovaraju kao **ć**; tako se isto **đ** i **dž** izgovaraju ponegde kao **đ** ili oba kao **dž**. Zato je potrebno da upotreba tih glasova bude iscrpno obrađena u pregledima pravopisnih pravila.

NAPOMENA. Ne zaboravi pravilo: glas č govori se i piše u oblicima i riječima u kojima je postao od c i k, pa u nastavcima: -ač, -ača, -ač(a)k, -ač(a)n, -ačina, -čad, -če, -čica- čić, -eč(a)k. Npr. junače (od junak), stričevi (od stric), brijač, rudača, dugačak, ubitačan, premetačina, paščad,

MeteLwin Digital LIBRARY

konjče, grančica, kamenčić, kamečak; pa u nastavku -ič u imenicama: branič, gonič, vodič, ribič (koji lovi ribu).

Glas ć govori se i piše u oblicima i riječima u kojima je postao od glasa t i u nastavcima: -aći, -ći, -eći, -ić, -oća, -ović. Npr. braća (od brat), stajaći (stajaće odijelo), pjevajući, srneći, bratić, Matić, bljedoća, banović.

Za pisanje glasa dž treba upamtiti: narudžbina, otadžbina, svjedodžba, srdžba, Madžar, džbun (grm), džigerica, džin, džungla i neke druge. Takovih riječi ima uopće malo, a najviše ih je u našem jeziku iz turskoga jezika. — Glas đ nastao je i u našim, a i u tuđim, riječima od dj. Npr. rođen, krađa, đakon, đavo.

IX PISANJE GLASA »H«

59. Vuk Karadžić u prvo vreme svoga rada nije pisao **h**, pošto se taj glas ne izgovara u njegovu kraju; ali docnije, kada se uverio da se u nekim krajevima naše zemlje (u delu Crne Gore, u B. Kotorskoj i u Dubrovniku, zatim u čakavskom dijalektu i kajkavskom) taj glas izgovara, on ga je uveo u književni jezik (od 1836 god.), i otada je taj znak sastavni deo našeg pravopisa.

60. Vuk je smatrao da **h** treba pisati tamo gde mu je po **etimologiji** mesto; ali, stvarno, ono se moglo stavljati tamo gde ga imaju oni naši dijalekti koji su sačuvali, sa gledišta etimologije, pravilnu upotrebu toga glasa.

61. Od toga je dokraja uvedeno samo ponešto. Vuk sâm nije upotrebljavao **h** svugde gde mu je mesto, iako je smatrao da je potrebno upotrebljavati ga potpuno pravilno. Tek je Đ. Daničić u svojim »Korijenima« (1877) pokazao gde ga valja pisati; a to je dopunjeno, i još se sada dopunjava, u velikom Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika Jugoslavenske akademije.

62. Pravopisne knjige, koje su se u zapadnom delu našeg naroda javile ranije nego u istočnom, proširile su u zapadnijim delovima naše zemlje pravilnu upotrebu toga glasa znatno više nego što je ona bila proširena u istočnijim delovima. Otuda je došla izvesna nejednakost u upotrebi toga glasa u različnim kulturnim centrima našim. To je učinilo da se sada ne može odjednom izvršiti potpuno ujednačenje različnih načina pisanja, a, s druge strane, tako isto je nemoguće odustati od pravilne upotrebe toga glasa, kada nju traže i principi Vukova pravopisa i njeno gotovo potpuno ostvarenje u jednom delu našega naroda.

63. Iz ovoga stanja upotrebe glasa **h** u književnom jeziku ističe ovo ograničenje:

Glas **h** piše se u rečima tamo gde se upotrebljava u narodnom jeziku sa pravilnom upotrebom toga glasa, a gde nije prešao **neposredno** u kakav drugi glas.

Prema ovome nemogućno je vratiti **h** u rečima kao **marva, tvor** i sl. u kojima je **h** prešlo neposredno u **v.**

64. U imenima lica i nazivima mesta treba sa glasom **h** postupiti onako kako je postupio dijalekat u kojem su te reči ponikle. Dakle: **Mijat, Tetovo, Livno, Avala** itd.

Samo u slučajevima kada je veza naziva mesta ili imena lica vrlo bliska sa kakvim apelativom u kojem se **h** upotrebljava, glas **h** treba pisati: **Orahovica** i sl.

65. U izvesnom broju slučajeva nemogućno je vratiti **h:** kada su se izvršili glasovni procesi koji to sprečavaju ili kada se te reči ne upotrebljavaju u dijalektima sa pravilnom upotrebom toga glasa: **odlanuti** (gde **h** nije staro), **truo, trula** postalo od **truhao** posle gubljenja **h** — **truo,** a od njega **trula** itd.; **trunuti), mileti.**

66. **hv** se izgovara u govornom jeziku kao **f,** a isto tako i u većini dijalekata, ali književni jezik traži da se svugde piše i izgovara pravilno **hv: hvaliti, hvatati, hvat** itd.

67. U nekim rečima meša se **k** i **h** pred **suglasnicima.** Njihovo je poreklo katkada sporno. Treba pisati **h** u **drhtati,** a u ostalim **k: sjaktiti se** i sl.

68. Pravilo izneseno u tač. 63 vredi za ceo književni jezik. Ali ima slučajeva za koje se moraju dopustiti glasovni dubleti[1]), pošto su se po svome glasovnom sastavu reči pojedinih govora znatno udaljile, a dobile u književnom jeziku dugom upotrebom podjednako pravo građanstva.

To su reči u kojima je **h** svojim davnašnjim ispadanjem povuklo za sobom glasovne procese koji su na mestu starog **h** razvili druge glasove. Tako je mesto **h** dobiveno **j** ili **v** ili (sažimanjem) novi vokal (od dva »u« — jedno itd.). Tada se dopušta dvojako pisanje: pored pisanja reči sa **h** mogu se reči pisati sa **j** ili **v** ili sa kakvim samoglasnikom dobivenim sažimanjem. Ali to se sve dopušta samo onda kada se reč sa pravilnim **h** nije još sasvim odomaćila u književnom jeziku

proha = proja
kuhinja = kujna
kuhati = kuvati
suh = suv, suvlji.

Prema tome u **snaha** (iako se čuje i **snaja** i **sna)** i sl. mora se **h** pisati.

69. Ovo vredi, u potpunosti, i za strane reči u kojima je prvobitno bilo **h:**

buzdohan = buzdovan
hendek = jendek = endek
sahan = san

[1]) dva načina izgovora.

MeteLwin Digital LIBRARY

muhur = mur
mahala = mala

70. U pozajmljenim rečima iz različnih jezika, u kojima se **h** izgovara i ne izgovara, oba se načina dopuštaju:

historija = istorija i sl.
Homer = Omir.

71. Tamo gde je **h** iščezlo u većini govora ne ostavivši nikakovog traga, tako da je uspostavljanje **h**, prema gornjim principima, potpuno i mogućno i opravdano, glas **h** se mora pisati. Na pr.:

hleb
hladovina
bahnuti
dahnuti i sl.

NAPOMENA. Treba naročito istaknuti da »h« treba pisati u završetku -ih kod pridjeva i zamjenica (npr. velikih, dobrih), pa u završetku za 1. l. j. u imperfektu i aoristu (npr. moljah, rekoh, bih). Ne valja h pisati ispred riječi ametom, uditi, ustiti, rda, rvati, rzati (dakle ne: hametom, huditi, hustiti, hrda, hrvati, hrzati). Isto se tako piše: lako, meko, ufati se, venuti, a ne: lahko, mehko, uhvati se, vehnuti.

TREĆI ODELJAK.

X O GRUPAMA SAMOGLASNIKA.

72. Dva samoglasnika u složenim rečima kada se jedna reč jednim završuje, a druga — drugim počinje, pišu se bez ikave promene: **poodjutriti se, suočiti se** i sl.

73. Kada se grupe samoglasnika nađu u sredini reči ili na kraju, one se sažimaju, ako su jednaki samoglasnici: **so** (soo), **vo, koca** itd., sem u složenicama kao **crnook** i sl.; inače se oba samoglasnika pišu: **kao, iole, beočug, jauk, beut** itd.

74. Kada je prvi samoglasnik **i**, a drugi koji mu drago samo ne **o**, onda se po t. 54 između vokala stavlja **j: prijati, prijanjati, dijalekt, špijun** itd.: ali: **nosio, iole** itd.

75. Kada je drugi samoglasnik **i**, a prvi koji mu drago drugi samoglasnik, onda se ničim ne razdvajaju; isp. t. 52 i t. 54.

NAPOMENA. Vidi u napomeni uz točku 54.

XI UDVAJANJE SUGLASNIKA.

76. Udvojeni suglasnik dopušta se samo u superlativu kada se superlativno **naj** nalazi pred rečju koja se počinje suglasnikom **j:**

najjači, najjunačniji i sl.

NAPOMENA. **Što se veli u t. 76 vrijedi i za tuđe riječi: Hanibal (ne Hannibal), Agripina (ne Agrippina), Atika (ne Attika) itd.**

XII JEDNAČENJE SUGLASNIKA PO ZVUČNOSTI.

77. Suglasnici u grupi jednače se po zvučnosti tako da se prvi suglasnik upravlja prema drugom; ako je drugi zvučni, mora biti i prvi; ako je drugi mukli, mora biti takav i onaj koji je pred njim.

Ovo je pravilo tako duboko ušlo u osnovicu književnog pravopisa da nije potrebno za nj davati nikakve primere. Ali ima jedno jedino ograničenje u ovom pravcu koje treba naročito pomenuti.

78. Kada se suglasnik **d** nalazi u rečima pred nastavskom **ski** ili **stvo,** on se u pisanju ne menja: **Beograd: beogradski, grad: gradski, gospoda: gospodstvo** i sl.

Prema stvarnom izgovoru u većem delu našeg naroda valjalo bi u ovim rečima pisati **cki;** ali kako je od Vuka do danas bilo u isključivoj upotrebi pisanje **dski**; tako da je u tome postignuta ujednačenost, dopušta se to pisanje i dalje, iako se ono protivi pravilu o jednačenju suglasnika u suglasničkim grupama.

79. U svima drugim slučajevima vrši se jednačenje po zvučnosti i suglasnika **d** kao i svih ostalih suglasnika. Na pr. **otseći, otšetati, otcepiti, potčiniti, pretsednik** i sl.

80. Prema tome, nepravilno je ostavljati neizmenjene druge zvučne suglasnike pred **ski** ili **stvo,** kao što se katkada čini. Treba pisati **voćstvo,** a ne **vodstvo, bekstvo,** a ne **begstvo** i sl., ukoliko se te reči u književnosti uopšte upotrebljavaju.

NAPOMENA. **Jednačenje suglasnika po zvučnosti isto je što i sljubljivanje (asimilacija) suglasnika.**

Suglasnici su zvučni:	**b**	**—**	**d**	**dž**	**đ**	**g**	**—**	**v**	**z**	**ž**
bezvučni (mukli):	**p**	**c**	**t**	**č**	**ć**	**k**	**h**	**f**	**s**	**š**

T. 78 dopušta da se glas d ispred nastavka -stvo i -ski ne mijenja u t. Dakle: beogradski, gospodstvo. Protiv dosadašnjega pisanja valja sada pisati pretsjednik, potsjećati, potsiiecati, potsjedati, potsmjeh, potstrekavati, otsada, otsjeći, otsjek, otsjev, otskočiti, otsustvo, otsvuda, otšetati, potčinovnik itd. Isto tako treba provoditi asimilaciju drugih suglasnika koji se nađu pred nastavkom -ski i -stvo (t. 80).

XIII GRUPE RAZLIČNIH SUGLASNIKA.

81. Kada su suglasnici različni po drugi mosobinama, a ne po zvučnosti, oni ostaju neizmenjeni u grupama:

a) **zlj, slj, znj, snj** u vezi predmetka sa glagolom: **razljutiti, izljubiti** i sl. (a ne **raždjutiti, ižljubiti** i sl.);

MeteLwin Digital LIBRARY

b) **ćn** (a ne **ćnj** ili **tnj** ili **tn**): **božićni;**
v) **ćnj: voćnjak** (a ne **votnjak** i sl.;
g) **ćc** (a ne **jc** ili **c**): **žećca, noćca** i sl.

82. Kada se vrši prelaz **np** u **mp** u zasebnim rečima, to treba naročito označiti u pregledima pravopisne građe (**stramputica, zelembać, himba** i sl.; ali **jedanput** i sl.).

NAPOMENA. Promjena glasa n u m biva u onom slučaju kada se ti glasovi nađu ispred b i p. No i od toga pravila ima izuzetaka. Tako se govori i piše ženba (ženidba). Riječ jedanput koja se također od toga pravila izuzima pisala se kod nas dosada sa m (jedamput).

XIV GUBLJENJE SUGLASNIKA.

83. Kada se u rečima stiču razni suglasnici, neki se od njih u našem izgovoru gube, tako da se oni po pravilu i ne pišu.

otac: oca (od **otca**): **očevina** (od **otčevine**), **dodatak: dodaci** (od **dodatci**), **umetak: umeci, sudac: suca** (od **sudca**) i sl.

84. U budućem vremenu ne treba pisati **t** ili **st: pisaću** (a ne **pisat ću**), **pašću** (a ne **past ću**) i sl.; ali: **ja ću pisati, doći ću** i sl.

I u pisanju budućeg vremena nije bilo ujednačenosti, već se u jednom delu naroda pisalo isključivo **pisaću, pašću** i sl., a u drugom — **pisat ću, past ću** i sl. I pored svih razloga, koje ima za sebe čvrsta ukorenjenost kakvog pravopisnog načina u kakvom delu našeg naroda, i ovde se kao zajednički način pisanja moralo uzeti ono što se nalazi u izgovoru i što ima neprekidnu pravopisnu tradiciju od Vuka do danas, a za što govore i metodološko-školski razlozi.

85. Pred nastavkom **ski** i **stvo** pred kojim može u govoru **d** ili **t** ispasti, ono se uvek piše: **gradski, bratski** (isp. i t. 78), **gospodstvo, bratstvo.**

86. Ispred glasovne grupe **št** ne piše se »t« u ovim i njima sličnim rečima: **gospoština, kašto, rašta, hrvaština.**

87. Kada se nastavak **ski** nahodi iza osnove na suglasnik **ć**, — **s** se ne piše: **nikšićki, trtićki, pećki** i sl.

88. U nastavku **stvo** kada je pred njim **ć, s** se zadržava: **mogućstvo, pokućstvo** i sl.

89. Reči kao **pšenica, ptica, pčela** i sl. ne treba pisati bez početnog **p.**

90. Mesto starijih oblika **tko, svatko, netko** u savremenoj su najvećoj upotrebi: **ko, svako, neko** i sl.; zato će se njima i dati prvenstvo: **ko (tko), svako (svatko), neko (netko)** i sl.

NAPOMENA. Novo je u tome poglavlju da se futur I (I buduće vrijeme) shvaća kao jedna riječ: pisaću, pašću. Kod tvorbe toga oblika treba imati na umu glasovni zakon da sibilanti ispred palatala postaju palatali

(isp. pašću od pas-ću). Glagoli koji imaju infinitiv na -ći tvore futur I kao i dosada: doći ću. Točka 86 provodi do kraja pravilo da se ispred glasovne grupe -št ne piše »t« ne izuzimajući ni riječi: kašto, rašta, koje su se dosada pisale: kadšto, radšta.

Upamti pisanje zamjenica: ko, svako, neko, iko, kogod i sl. mjesto dosadašnjeg: tko, svatko, netko, itko, tkogod i dr.

ČETVRTI ODELJAK.

XV INTERPUNKCIJA.

91. Upotreba većine znakova za interpunkciju već je utvrđena u našem književnom jeziku, tako da tu nema znatnijih razilaženja (na primer za upotrebu tačke, znaka počivke, uzvika, pitanja, navodnog znaka itd.); ali u upotrebi zapete ima znatnih neslaganja. Zato će se napomene u ovom odeljku ticati samo zapete (zareza).

92. Kao osnovica ovom izlaganju poslužiće interpunkcija Vukova (u Novom zavetu), ukoliko je on u njoj dosledan. Tamo gde nije, propisaće se pravila u smislu onih pravila kojih se on čvrsto držao. Ali, po sebi se razume, njegova je interpunkcija posluživala ovde svojim unutrašnjim stranama: da se utvrde opšti principi koje treba dosledno primeniti u pojedinostima.

93. Osnovni je princip ove interpunkcije: da po njoj čitalac što tačnije razume smisao piščevih reči. **Prema tome, ono što je po unutrašnjoj vezi blisko vezano u jeziku ne može se cepati zapetom; a ono što stoji naporedno, bez neposredne zavisnosti, odvaja se zapetom.**

94. Sveze vezuju reči i rečenice prema onome odnosu koji je među rečima ili među rečenicama i kada su bez sveza; prema tome ima sveza koje pokazuju blisku unutrašnju vezu među rečima ili rečenicama i ne odvajaju se zapetom; ali ih ima koje vezuju reči i rečenice koje bi inače samostalno stajale; tada se odvajaju zapetom. Iz ovoga se vidi da za sveze vrede ista pravila koja i za odnos reči i rečenica bez sveza. Tako isto rečenice sa svezama mogu biti umetnute, mogu se nabrajati, mogu biti u inversiji; u svima tim slučajevima, kao i rečenice bez sveza, one se odvajaju zapetom. Mogu se svezama koje obično stoje uz rečenice koje se ne odvajaju zapetom — katkada uvoditi u kakvu razgranatu rečenicu i kakve samostalne rečenice; tada se, naravno, odvajaju zapetom. Za to ne treba ovde navoditi primera, jer se to i po sebi razume (isp. ipak neke primere niže).

95. Ali pošto sveze imaju katkada i svoje samostalno značenje (na pr. za isticanje), koje treba odvojiti od pravila za upotrebu

MeteLwinDigitalLibrary

sveza u drugim slučajevima; pošto ima rečenica koje se samo sa svezama upotrebljavaju i, najzad, pošto je potrebno da se pokaže primena pomenutih principa na jezičkoj građi, — ovde će to biti ukratko pokazano.

A

Odvajanje zapetom reči

96. Vokativ se odvaja **zapetom.**

Bože mili, čuda velikoga

97. Ako je vokativ u sredini rečenice, odvaja se zapetama sa obeju strana.

Ti si, Bože, velik.

98. Umetnute reči bez gramatičke veze s rečima oko sebe odvajaju se zapetom.

On je, dakle, rđav čovek. — On je, istina, priznao krivicu. — Duša valja, nisam ga zatekao u kradi.

Ali ako reč koja se ovako može upotrebiti stoji atributivno ili priloški uz koji deo rečnice, onda se, naravno, ne odvaja zapetom: **Na tu se stvar može sasvim računati** (t. j. može se u svakom slučaju računati); ali: **Na tu se stvar, sasvim, može računati** (t. j. Na tu se stvar, kao što je i moje mišljenje, može računati).

99. Ako se na umetnutu reč nasloni enklitika, zapeta se ne stavlja.

Dakle je to istina? Isp.: **Dakle, to je istina.**

100. Kao vokativ odvaja se i imperativ: **Potrči, stići ćeš.**

101. Samo reči kojima se pojačava imperativ ili kakav sličan glagolski oblik, makar i same stajale u imperativu, ne odvajaju se od imperativa zapetom: **hajd učini, ded pogodi, izvolite sesti, pogodi de** i sl.

102. Kada se reči stavljaju naporedno bez neposredne uzajamne veze, odvajaju se zapetom. Ovamo idu nabrajanja svih vrsta, stavljanje kojeg sporednog dodatka, umetanje reči u tekst bez gramatičke veze sa rečima koje su oko njih.

Kupio sam jabuka, grožđa, svakog povrća. — Mene, mladića, čujte. — On je visok, snažan i zdrav. — On sam kopa, ore, seje i kosi na svom imanju.

103. Ako su radi pojačavanja pri nabrajanju reči vezane svezama, i tada se rastavljaju zapetama.

On je visok, pa snažan, pa zdrav, ali je strašljiv. — On i ore, i kopa, i seje i kosi na svome imanju.

104. Ako se pri nabrajanju samo poslednje dve reči vežu svezom **i**, onda se pred **i** ne stavlja zapeta. Pošto se smatra posljednja reč kao dodata svima ostalim, koje se smatraju prema njoj kao

celina —, to ispred poslednje reči vezane pri nabrajanju svezom **i** ne stoji zapeta, isto onako kao i kad se dve reči vezuju spojnom vezom **i**. V. t. 117.

V. prim. u t. 102, 103.

B

Odvajanje zapetom rečenica.

105. Nezavisne rečenice kad se nabrajaju, a nisu vezane nikakvim svezama, odvajaju se zapetom.

Smilj Smiljana pokraj vode brala, nabrala je nedra i rukave, izvila je tri zelena venca. — Vihor dolom huje, gradom poljuljuje, na gradu devojka vikom podvikuje.

106. Kada se **samostalne** ili **naporedne** rečenice vezuju za druge kakvim svezama, one se odvajaju zapetom, koliko u njima nema ograničenja iznesenog u t. 131 i 132.

Ovamo dolaze sveze:

a) za navođenje: **pa, pak, te, i** (isp. napred t. 102);
b) suprotne: **a, nego, već, samo** i sl.;
v) rastavne: **ali, ta;**
g) emfatične: **ta, le;**
d) uzvične: **a, ala, da, e;**
ć) potvrdne: **da, dabogme, dakako;**
e) ekskluzivne: **do, nego, osim, već, ako, samo, što** itd.

Po značenjima samih ovih sveza jasno je da se njima vezuju samostalne rečenice.

107. Iako imaju modalno značenje **pogodbene** i **dopusne** rečenice, ipak one čuvaju karakter samostalne rečenice koja se vezuje ne sa jednom rečju glavne rečenice, već sa celom glavnom rečenicom. Zato se one odvajaju zapetom. Uz njih stoje pogodbene sveze: **ako, budi, da, kada** i dopusne: **ako, iako, ma, da, premda, što** i sl.

Bilo bi mi vrlo milo, kad bi mi još kogod poslao (pjesama). — Neće tebe pogubiti uja, da bi nikad ne vidio carstva. — Molila se Bogu da joj dâ da zatrudni, makar zmiju rodila.

108. Uzročne sveze **(jer, što, zašto, budući da, kada** i sl.) koje stoje uz uzročne rečenice u kojima se iznosi uzrok kao nešto sasvim nezavisno (od čega upravo zavisi ono što je u glavnoj rečenici), odvajaju se uvek zapetom.

Blago tebi, kad imaš dva veselja.
Bog nije kriv, što ljudi zlo čine.

109. I u posledičnim rečenicama iznosi se obično nešto što se smatra kao posledica, rezultat celokupne rečenice. One se vezuju za glavnu rečenicu svezama: **da, kako, te, tako da** i odvajaju se zapetom.

MeteLwinDigitalLibrary

I tu majka tvrda srca bila,
Te od srca suze ne pustila.

Ima dvanaest konja, da ne znaš koji je od koga ljepši. Isp. t. 136.

110. Kada rečenice zamenjuju podmet ili prirok, one se stilizuju, tako da se obrazuju gotovo dve naporedne rečenice. Takve se rečenice odvajaju zapetama.

Koliko ljudi, toliko ćudi.

Postalo je od: onoliko koliko je ljudi, toliko je i ćudi.

Iako se u drugim prilikama podmet ne odvaja od priroka, ovde se ove rečenice osećaju kao poluzavisne, tako da svaka ima svoj podmet i prirok: **koliko je ljudi, toliko je ćudi.**

111. Pored ovakvih naporednih (stilizovanih) rečenica kod kojih je naporednost iskazana zamenicama i prilozima koji jedni drugima odgovaraju (korelativni), ima i naporednih rečenica kod kojih nema oba znaka korelativnosti. I takve se rečenice odvajaju zapetom.

Ko brzo sudi, brzo se kaje. Dakle, ne mora biti rečeno: **Ko brzo sudi, taj se brzo kaje,** već se taj odnos (korelacija) može i samo podrazumevati.

Kad srce zapišti, misao je kriva.

112. Ali to ne znači da se svaki razvijeni podmet ili prirok u zasebnu rečenicu odvaja zapetom, pa bilo da stoji na prvom ili drugom mestu, već samo onda kada je pomenuto **stilizovanje izvršeno.**

Jer onda pitaše nas za pesme naše koji nas zarobiše. — Koji nas odvedoše govorahu. — Koji nenavidite Sion posramićete se od Gospoda. — Danas visi na drvetu koji je obesio zemlju na vodi.

113. Redak je slučaj da dodaci podmeta i priroka kada se razvijaju u pune rečenice zadržavaju svoje obično mesto. Oni se mahom stavljaju radi isticanja na prvo mesto u rečenici, tako da tek posle njih dolazi glavna rečenica sa podmetom ili prirokom. Kada glavna rečenica zauzme drugo ili još koje dalje mesto, a ovakva zavisna sporedna rečenica stoji pred njom, tada su one u inversiji. Kad god se inversija vrši, zavisna rečenica se izdvaja iz neposredne zavisnosti, rečenica se donekle prekida, tako da iza nje mora stajati zapeta.

Doći ću kad budem imao vremena — bez inversije, u običnom redu; ali: **Kad budem imao vremena, doći ću. — Kud vojska prođe, trava ne raste.** Bez inversije: **Trava ne raste kud vojska prođe.**

114. Kada se vrši inversija pojedinih reči u rečenici, one se zapetom ne odvajaju. Ali ako koja takva reč ima dodatu rečenicu uza se, pa se izvrši inversija celoga izraza (tj. i reči i dodate joj rečenice), onda se ona odvaja zapetom.

Sa razlogâ koji će biti izneseni, pomenuti predlog ne može se primiti.

115. Kada se zavisne rečenice ne odvajaju zapetom od glavne rečenice, pa se uz te zavisne rečenice upotrebljavaju druge koje takođe zavise od glavne rečenice, onda se zavisne rečenice na drugom, trećem itd. mestu smatraju kao rečenice u nabrajanju i odvajaju se zapetom. Kada pak među zavisnim rečenicama ima takvih koje zavise od drugih zavisnih rečenica koje su u neposrednoj vezi sa njima, onda se one ili odvajaju zapetom ili ne odvajaju kao i kad zavise od glavnih rečenica.

Da li znadeš šta će biti meni, šta li tebi. Ali: **Molio se Bogu da mu dâ da pobedi sve neprijatelje svoje.**

V

Neodvajanje zapetom reči

116. Kada jedna reč određuje drugu, ona se od nje ne odvaja zapetom: **Reka Sava utiče u Dunav. — Doletela ptica lastavica. — Zelena boja oku je prijatna. — Neka dođu učenici prvog razreda Popović i Vukmirović. — Vladičin spev »Gorski vijenac« rado čitam. — Volim poštena marljiva čoveka.**

117. Kada se svezama vezuju reči ili rečenice u celinu ili potpuno izjednačuju, bilo potvrdno bilo odrečno, one se, ako su svega dve, ne mogu odvajati zapetom. U takvim se slučajevima upotrebljavaju sveze: **a, ili, ni, niti, bilo, volja, čas** i sl.

Ja i ti ćemo ići zajedno. — Ni ja ni ti, već buljubaša Zeka. — Vino piju Novak i Radivoj. — Uzmi alat il' ostavi zanat. — Tada učenici svi ostaviše ga i pobegoše.

118. Ako ima više od dve reči ovako vezanih i izjednačenih, smatra se da su u nabrajanju, i sve što je preko dve reči odvaja se zapetom.

Ja ili ti, ili on. Ni ja ni ti, niti iko drugi.

119. Ako se na kraju nabrajanja samo poslednja reč veže svezom sa ostalim rečima, i za nju vredi pravilo u t. 104.

Kupi mi: odela, obuće i nešto hrane.

G

Neodvajanje zapetom rečenica.

120. Rečenice koje zamenjuju neki rečenični deo sa naročitom službom u njoj — sa njom su čvrsto vezane, i dok se nahode u svom običnom gramatičkom redu, ne odvajaju se zapetom.

121. Ovamo dolaze sve rečenice koje zamenjuju objekat, dodatak za mesto, za vreme, za način i sl., pa se nalaze na onome mestu na kojem bi stajale da su iskazane zasebnim rečima.

MeteLwin Digital LIBRARY

Pitam ga šta vidi. — Rekao mi je da dođem. — Trava ne raste kud vojska prođe. — Grki su tamo zalogaji hleba gde svoga nema i gde brata nije! — Namesnici kad se pokoriše ostali su na svojim mestima.

122. **Relativne rečenice.** Relativna zamenica ili relativni prilog mogu biti vezani sa jednom rečju sa kojom čine jedan pojam; tada se ne mogu odvajati zapetom. Ali često, iako se dodaju pojedinim rečima u rečenicama, relativne rečenice ne čine pojam sa njima, već uvode u rečenicu kakvu sporednu, u datom trenutku dodatu rečenicu. U tom se slučaju odvajaju zapetom.

Pešaci obore gornji šanac u kome su bila obadva topa. — Nikoga kome je tako ime nema u rodbini.

Ali: **Dižem ruku svoju ka Gospodu Bogu, čije je nebo i zemlja — Jerovoam, čija mati bješe udovica, podiže se na cara.**

123. U svemu ostalom i za relativne rečenice vrede sva pravila kao i za ostale. I one mogu biti u navođenju, naporedne, umetnute, u inversiji. Tada se, naravno, odvajaju zapetom. Isp. primere u t. 122.

124. Kad particip pretstavlja prost prilog koji se dodaje predikatu on se ne odvaja zapetom.

Mati mu plačući odgovori.

125. Tako isto i drugi participi kada nemaju svojih dodataka koji bi pokazivali da oni znače celu rečenicu — ne odvajaju se zapetom.

Zapjevavši ode u drugu sobu. — Ne dočekavši odgovori.

126. Ovamo dolaze i trpni participi.

Usamljen i ožalošćen on je stajao u svetu kao grm na ogolićenom brdu.

Istina je da je»**usamljen i ožalošćen**« premetnuto; ali se zasebne reči u inversiji ne odvajaju zapetom.

127. U najvećem broju slučajeva participi čine participske rečenice najrazličitije vrste (načinske, uslovne, vremenske i sl.) koje se po smislu i izmeni slažu sa ostalim zavisnim rečenicama. Zato za njih vrede pravila tih rečenica.

Car doznavši od slugu šta je i kako je metne uveče pod bradu sunđer. — Timotije ili ne znajući za tu zapoviijest ili misleći da je on može prestupiti izbaci pušku.

128. Mogu ovakve rečenice biti umetnute, i tada se odvajaju zapetom.

Matić, uzevši jedno s drugim, ima pravo.

129. Najčešće su ovakve rečenice u inversiji i tada se odvajaju zapetom.

Čineći ovo, vi nećete pogrešiti.

130. Sveze se mogu upotrebiti kao rečce za isticanje. Tada se stavlja onaj znak interpunkcije koji bi se stavio da sveze i nisu upotrebljene.

»Ja ili ti« sasvim je jednako po znacima interpunkcije sa **»Ili ja ili ti«**, samo je razlika u isticanju. **»Uzmi alat il' ostavi zanat«** — jednako je sa **»Ili uzmi alat ili ostavi zanat«.**

»Možete ih videti: i u gunju, i u kaputu, i u ćurku, i u uniformi i u rasi« — jednako je sa **»Možete ih videti: u gunju, u kaputu, u ćurku, u uniformi i u rasi«.**

131. Prema tome, vodeći računa o ograničenjima koja su iznesena, tj. kad nema nabrajanja, ne odvajaju se zapetom: **spojne sveze (i, te = i, pa = i)** i sveze podudarnosti (potvrdne: **ili, volja, ja,** odrečne:**ni, niti).**

Uzme buzdovan i razmahne njime. — On sede pa poče pričati. — Navališe na njega te ga svezaše.

132. Ali se često ovim svezama uvodi samostalna ili naporedna rečenica; tada se **i, pa, pak, te** i sl. sveze odvajaju zapetom.

Turski ga tobdžija sagleda, pa potegne iz topa, te ga udari ispriješke krosred pleća, i tako ga prekine.

133. Sve **namerne sveze (da, kako, eda** i sl.), **izrične (kako, gde, da, e), upitne (da li, kako, šta,** i sl.) uvode rečenice koje su pravi ili nepravi objekat rečenički (dopuna predikatova), tako da se ne mogu odvajati zapetom.

Nije mene care opravio da ja pijem na Leđanu vino. — Bojeći se Miloš da Turci ne spaze naredi drukčije.

134. Ali ako se desi da se kojom od ovih sveza uvodi kakva samostalna rečenica (to biva naročito onda kada se glagol od kojega ona zavisi propusti), onda se ispred sveze mora staviti zapeta.

Ja sam sinoć nešto pijan bio, (recite mi) da što loše besjedio nisam? — Kad vam kazah zemaljsko, pa ne vjerujete, (pitam vas) kako ćete vjerovati, ako vam kažem nebesko.

135. Ne odvajaju se ni načinske **gde, kako, kao, kamo, kuda, što, nego li** i sl.) sveze ni vremenske **(čim, da, dok** i sl.) kada se rečenice koje se tim vezama otpočinju nahode na svom običnom mestu (iza podmeta ili priroka), jer se tim rečenicama zamenjuju prirokovi dodaci.

Svrši na putu sve kao što mu je rečeno. — Bježi natrag što brže može. — Ime ti se svuda spominjalo dok je sunca i dok je mjeseca. — Evo ima četiri godine kako s tobom, care, vojujemo.

136. Kada rečenica ove vrste (obično kakva relativna ili posledična rečenica) čini celinu sa rečju u rečenici koja se ne odvaja zapetom, i ona se ne odvaja zapetom (isp. t. 122.).

Osuđen je zbog zločina koji je učinio. — On je toliko visok da na vrata ne može ući.

NAPOMENA. U ovom dijelu Uputstva govori se uglavnom o upotrebi zareza (zapete). Razlika između novoga načina pisanja toga znaka i našega dosadašnjega je dosta velika. Novo se pisanje oslanja više na smisao

MetelWin Digital Library

(logiku) teksta, pa je zato i bilo potrebno da se o tome više govori. To je i precizirano u t. 93 tih pravila.

Kod rastavljanja pojedinih riječi zarezima nema razlika od dosadašnjega načina pisanja. Razlika je u pisanju zareza između rečenica. Zarezom se rastavljaju glavne rečenice, ako se one nižu jedna pored druge. Isto se tako bilježi zarez pred usporednim (nezavisnim) veznicima. Od zavisnih rečenica dolazi zarez pred veznike pogodbene, dopusne, uzročne i posljedične. Misao se tih rečenica naime vezuje ne s jednom riječi, već sa cijelom glavnom rečenicom. Zarezom se odvajaju one zavisne rečenice, koje po svom značenju zamjenjuju subjekt (subjektivne), ako one čine dvije uporedne rečenice. (Isp. ko brzo sudi, brzo se kaje, i rečenicu: ko vjeruje spašće se, jer se u toj drugoj rečenici riječi: ko vjeruje smatraju kao čisti subjekt cijele rečenice). Ispred vremenskoga veznika kad ne dolazi zarez, ako je glavna rečenica na prvom mjestu. Ako je red obrnut, piše se zarez. Isporedi: doći ću kad budem imao vremena, i kad budem imao vremena, doći ću. Ispred odnosnih rečenica redovno ne dolazi zarez: kazao sam ti što me je na to navelo. Zarez se ne piše pred neupravnim pitanjem, pred namjernim i pred izričnim veznikom, ako nema za to posebnih razloga koji su nabrojeni u t. 105—123. Taj će se način pisanja moći utvrditi tek intenzivnim vježbanjem.

XVI DRUGI ZNACI

137. Znak ^ može se stavljati na krajnji samoglasnik drugog padeža, množine, da se njime pokaže, ako je potrebno, da je taj oblik drugi padež množine, na pr. **oblakâ** za razliku od **ȍblaka**, 2. p. j.

138. Za nenaglašene dužine, ako je potrebno (na pr. u gramatikama) obeležiti ih, upotrebljavaće se horizontalna crta (—) nad vokalom, a ne ^.

139. Uz krnji infinitiv (**doć, činit** i sl.), ako je potrebno upotrebiti ga, ne treba stavljati apostrof.

140. Pored običnih načina skraćivanja reči kao **g., d-r, g-da** i sl. mogu se upotrebljavati i drugi slični načini kao **dr., gda** itd.

141. Uz redne brojeve ne stavlja se tačka kada se oni označuju arapskim ili rimskim ciframa

142. Iza naslova, potpisa itd., na naslovnom listu knjiga, na dokumentima, u knjigama ne stavlja se nikakav znak interpunkcije.

143. Nekoliko primera kako treba stavljati znake interpunkcije pri skraćivanju reči:

I 15, 16, 17 (I knjige strana 15, 16, 17).

d (dinara)
p (para)
kg (kilograma)
tj. (to jest)
itd. (i tako dalje)

i sl. (i slično)
i dr. (i drugo)
i d. (i dalje)
o. g. (ove godine)
o. m. (ovog meseca)
t. m. (tog meseca)

NAPOMENA. Točka 141 traži da se iza rednih brojeva ne meće točka.

PETI ODELJAK.

XVII TRANSKRIBOVANJE TUĐIH REČI I IMENA

144. Tuđe reči koje književnici pozajmljuju pišu se onako kako se u jeziku od kojega se pozajmljuju izgovaraju. Ako naš jezik nema slova i glasova kojima bi se transkribovali glasovi i slova drugih jezika, oni će se obeležiti najbližim glasovima našeg jezika.

Na pr. nemačko **ü**, franc. **i**, rusko **ы**, poljsko **y** — beležiće se našim **i**; **franc. on, en, in** pred suglasn. i na kraju reči označava se slogom **on, an, en**; poljsko **ę** i **ą** — takođe **en** i **on**; umekšani slovenski suglasnici u ruskom, poljskom i češkom onako kako se izgovaraju (**t** i **d** u ruskom kao **ć** i **đ**, **ś** i **ź** u poljskom kao **š** i **ž**); talijansko **cio, gio** i sl. kao **ćo, đo** itd.

Pisaće se **nivo** = **niveau**, **siže** = **sujet** i sl., ukoliko bude potrebno da se te reči upotrebljavaju.

145. Kada su suglasnici nagomilani na **kraju stranih reči**, onda za njih vrede ova pravila:

a) suglasnici **s, z, š** i **ž**
r, l, m i **n**
h, j i **v**

ne odvajaju se vokalom **a** od suglasnika pred kojim stoje, ukoliko nije drukčije određeno pod b), na pr,: **Damask, adutant** itd.; dakle i: **koncert, parlament**; ali zam u: **boljševizam, pleonazam, radikalizam** i dr.

b) suglasnici **t** i **d**
k i **g**
p i **b**
v i **m**

odvajaju se vokalom **a** od suglasnika
r i **l**
m i **n**

Petar, Aleksandar, skiptar, Epidavar i sl.

v) kada jedan od uglasnika
t ili **d**
k ili **g**
p ili **b**

MetelWinDigitalLIBRARY

stoji pred drugim od tih istih suglasnika — može se odvajati vokalom **a,** iako ima reči u kojima se to nikad ne čini (**pakt, zapt, takt,** ali samo **Egipat** i sl.; **fakat** i **fakt, dijalekat** i **dijalekt** itd.).

146. U drugom padežu množine nepostojano **a** može stajati u svima slučajevima sem onih u kojima se nahode grupe suglasničke sa **s, š, z** i **ž** na prvom mestu: **obeliska** i sl.; ali **patrijaraha, adutanata, psalama** i sl.; tako isto i kod imenica ženskoga roda kao **karta — karata, katedra — katedara** i sl.

147. I lična imena, prezimena i geografska imena, bila ona slovenska ili neslovenska, treba pisati fonetski, tj. onako kako se izgovaraju u dotičnom jeziku. Kada izgovor njihov znatno otstupa od izvornog pisanja ili kada je njihov način pisanja ređi, potrebno je da se pored fonetski obeleženog naziva stavi i izvorni u zagradi ili obrnuto.

148. Pri navođenju stranih imena mesta treba se pridržavati savremenog naziva, pošto naš jezik nema tako stare ortografske tradicije kojom bi se pravdao starinski oblik naziva koji neki jezici imaju.

Minhen, a ne **Monakov; Drezden,** a ne **Draždani; Lajpcig,** a ne **Lipsko** itd.

149. Zajedničke imenice pozajmljene iz slovenskih jezika, ukoliko se ne želi da se navedu u originalnom izgovoru, dobijaju u našem jeziku glasovni oblik kao da su u njemu ponikle.

Na pr.: **sujetan, obilje, žrtvovati, skrušen, savršenstvo, iskušenje.**

150. Za reči pozajmljene iz klasičnih jezika vrede naročita pravila. One su dvojako dobivane: ili **neposredno** iz dela klasičnih pisaca, prema načinu izgovora koji je za ta dela bio primljen, ili **posredno,** od različitih evropskih naroda koji su prema svojim jezičkim osobinama izgovarali te reči. Tako su se kod nas stvorili katkada različiti izgovori istih reči klasičnih jezika.

Zadatak je terminoloških i nomenklaturnih rečnika da od materijala koji postoji proberu ono što je najbolje prema izvesnim principima.

151. Ali ima već dosta takvih reči za koje se može utvrditi jedan oblik kao običan, kao: **karakter, krizma, Grah, Bah, univerzitet, Persija** i sl. U takve se reči neće dirati.

152. Oblik imena zemalja, gradova i lica uzetih iz tuđih jezika udešava se, polazeći od roda tih imena, prema osobinama našega jezika, i dalje se prema njima on i menja. Tako **Vendée: Vandeja, Champagne: Šampanja,** Жуковская: **Žukovska,** Ясная Поляна: **Jasna Poljana, Versailles: Versaj,** Достоевский: **Dostojevski** i sl.; **u Versaju, kod Dostojevskog, na Jasnoj Poljani, g-di Žukovskoj** itd. Ali ima slučajeva kada strani nazivi toliko otstupaju od naših narodnih da se njihov oblik mora ostaviti u potpunosti ne samo u nominativu nego i u ostalim padežima.

Na pr. 2 p. jd. **Gete— Getea, Mara — Maraa, Verdi — Verdija, Verdijev, Nansi — Nansija.**

153. Inače kad god je moguće menjati ih po osobinama našeg jezika, tako valja i činiti: **Ševčenko: Ševčenka, Petrarka: Petrarke, Taso: Tasa, Molijer: Molijera, Petrovska: Petrovskoj, Tolstoj: Tolstoja** itd.

154. Za pozajmice iz klasičnih jezika vredi kao opšte pravilo: da se od osnove pozajmljene reči obrazuje imenica u našem jeziku, prema njenu rodu a prema sličnim obrazovanjima našeg jezika. Na taj način bi se odbacili nastavci za nominativ i zavisne padeže klasičnih jezika, a dodavali bi se, ako je potrebno, naši nastavci.

155. Ali dosada nije uvek tako rađeno. Uziman je i nominativ jednine za polaznu tačku, kojemu su se kao osnovi dodavali nastavci za padeže našeg jezika, tako da su se takvi oblici katkada upotrebljavali naporedo sa oblicima obrazovanim od osnove, a neki put čak i češće.

Pitanje o njima može biti dokraja rešeno samo u terminološkim i nomenklaturnim rečnicima. I tu će se paziti da se od dva oblika koji postoje u našem književnom jeziku uzme onaj koji je pravilniji prema gornjem pravilu. Samo u slučaju, ako je jedan oblik zavladao u celom našem narodu podjednako, on će se zadržati onako kako glasi.

NAPOMENA. Sve tuđe riječi pišu se u našem jeziku onako kako se izgovaraju (fonetski).

KNJIŽNICA URŠULINSKOG SAMOSTANA • VARAŽDIN •

MeteLwinDigital LIBRARY

370
MIN
P

33/1903

SADRŽAJ

I Azbuka 5
II Pisanje velikih i malih slova 5
III Podela reči na slogove 7
IV Odvojeno i sastavljeno pisanje reči 8
V O samoglasnicima 10
VI Književni izgovori 11
VII Pisanje glasa »j« 12
VIII Pisanje »ć« i »č«, »đ« i »dž« 13
IX Pisanje glasa »H« 14
X O grupama samoglasnika 16
XI Udvajanje suglasnika 16
XII Jednačenje suglasnika po zvučnosti 17
XIII Grupe različnih suglasnika 17
XIV Gubljenje suglasnika 18
XV Interpunkcija 19
XVI Drugi znaci 26
XVII Transkribovanje tuđih reči i imena 27

370
MIN
P
33/1903